

Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 3 (2020)

**Damıtılmış Temsiller: Anadolu'da Kült Kontekstinde Bulunan
Minyatür Kaplar zerine**

*Distilled Representations: On Miniature Vessels Found in Cult Context
in Anatolia*

Esen KAYA

ORCID: 0000-0001-9546-0541

Geliř Tarihi: 15.12.2020 | Kabul Tarihi: 25.12.2020 | Online Yayın Tarihi: 28.12.2020

Makale Künyesi: E. Kaya, "Damıtılmış Temsiller: Anadolu'da Kült Kontekstinde Bulunan Minyatür Kaplar zerine", *Arkhaia Anatolika* 3 (2020), 254-263. DOI: 10.32949/Arkhaia.2020.23

Arkhaia Anatolika, Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi "Açık Eriřimli" (Open Access) bir dergidir. Kullanıcılar, dergide yayınlanan makalelerin tamamını tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstermek suretiyle bilimsel çalışmalarında bu makalelerden faydalanabilir. Bunun için yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almasına gerek yoktur.

Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Arkhaia Anatolika, The Journal of Anatolian Archaeological Studies follows Open Access as a publishing model. This model provides immediate, worldwide, barrier-free access to the full text of research articles without requiring a subscription to the articles published in this journal. Published material is freely available to all interested online readers.

The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Arkhaia Anatolika

ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 3 (2020) 254-263
DOI: 10.32949/Arkhaia.2020.23

Damıtılmış Temsiller: Anadolu'da Kült Kontekstinde Bulunan Minyatür Kaplar Üzerine

Distilled Representations: On Miniature Vessels Found in Cult Context in Anatolia

Esen KAYA*

Öz

Son yıllarda artan bir ilgiyle çalışılmaya başlanan minyatür nesnelere, ev, mezar ve kült kontekstinde karşılaşılabilen bir buluntu grubunu teşkil ederler. Süregiden tanım ve terminoloji oluşturma çabaları, minyatürleştirme olgusunun ardında yatan zihin yapısının keşfine yönelik çözümleme girişimleri, bu nesnelere doğasına dair kavrayışımız üzerinde etkili olmuştur. Minyatür kaplar minyatürleştirmenin dinsel bağlamda sıklıkla ve genellikle büyük miktarlarda karşılaşılan ifadelerindedir. Önceleri daha çok gerçek boyutlu muadillerinin ekonomik temsilleri olarak görülen bu kaplar, şimdilerde gerçekliğin hissiyat doğrultusunda manipüle edilmesine vesile olan nesnelere olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, Anadolu'da minyatür kapların dinsel bağlamda kaydedildiği merkezler taranarak, seçilmiş örneklerle alandaki çalışmalara üst bakış sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk kısmında minyatürleştirme olgusu ve minyatürlere dair çözümlemelere yer verilmiş, kült kontekstinde ele geçen minyatür kapların bağlamdaki temsiline odaklanılmıştır. Bu nesnelere buluntu durumu, düzenlemesi, işlevselliği, miktarı, hangi hissiyatı aktardığı ve ritüeldeki rolü üzerine çıkarımlar aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise Anadolu'da minyatür kapların kült kontekstinde ele geçtiği merkezlerden belirli bir örüntü takip edilebilen örnekler aktarılmıştır. Minyatür kaplar çoğu durumda orijinal konumu ve düzenlemesi içerisinde değil, depozitlerde yığınlar halinde ele geçmektedir. Bu durum, bağlama göre anlam kazandığı varsayımından hareketle değerlendirilen bu nesnelere anlamlandırılmasını güçleştirmektedir. Ancak *in situ* olarak kaydedilen bazı istisnai kontekstler, minyatür kapların dinsel bağlamdaki düzenlemesini yansıtmamasının yanı sıra, kutsal alanın kimliklendirilmesi ve/veya mekandaki ritüelin tanımlanmasında, insan davranışına dair çıkarımlara ulaşılmasında etkili olabilmektedir. Belirtilen coğrafyanın çeşitli merkezlerinden gelen bu örnekler konu olan buluntu gruplarının tanımlı kutsal alanlar içerisinde ele geçtiği durumlar olduğu gibi; zaman zaman kap formu, yanındaki diğer buluntular ve düzenleme itibarıyla bulunduğu konteksti tanımlayacak ve "kutsallık" atfedecek şekilde karşımıza çıkabildiği de kaydedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, minyatürleştirme, minyatür kaplar, kült konteksti, adak

Abstract

The miniature objects, the subjects of increasing research interest in recent years, are a group of finds frequently encountered in the domestic, funerary and cultic settings. The ongoing efforts to develop definitions and terminology alongside with the analytical attempts to discover the mindset behind miniaturization have had an impact in our attempt of perception of the nature of these objects. The miniature vessels stand as the expressions of miniaturization frequently -and often in large quantities- discovered in religious contexts. These vessels, the formerly assumed economic representations of their full-sized counterparts, are currently considered as the objects manipulating reality in line with the emotions. This study aims to provide an overview of the research in the field through a survey of the selected examples where miniature vessels were recorded in

* Arş. Gör. Dr. Esen Kaya, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Afyon/TÜRKİYE.

E-mail: esenkaya.akad@gmail.com / Orcid No: 0000-0001-9546-0541

religious context in Anatolia. The first part of the study gathers the analyses on the phenomenon of miniaturization and the miniatures with a special focus on the representation of miniature vessels in the cult context, providing the inferences of the setting, arrangement, functionality, quantity, emotion, and the role of these objects in ritual.

The second part of the study presents the examples displaying certain patterns among the centres where miniature vessels were found in the cult context in Anatolia. The miniature vessels have often been unearthed *en masse* in the deposits rather than in their original settings, which makes it difficult to interpret these objects evaluated based on the assumption that they gain meaning according to the context. However, some exceptional *in situ* contexts besides reflecting the religious arrangement of miniature vessels may also effectively identify the sacred space and/or define ritual and reach inferences of human behaviour. There are cases where these groups of finds were uncovered in already identified sacred spaces, whereas there are also some that these miniature vessels attribute "sacredness" to the spaces where they were found based on the vessel form, the assemblage and the setting.

Keywords: Anatolia, miniaturisation, miniature vessels, cult context, votive offerings

Giriş

Minyatürleştirme, farklı coğrafyalarda eşzamanlı ve artzamanlı olarak izlenebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır¹. Minyatür nesnelere ilişkin terminoloji henüz oturmuş değildir. Bu nesnelere dair anlatımlardan yana zayıf kalan antik kaynaklar², emik ve kapsayıcı sözcükler sunmamaktadır. Nesnenin küçük boyutluluğu, spesifik nesneyi temsil eden sözcüğe ilave edilen (-iov, -ίδiov, -ιοκοş gibi) küçültme ekleriyle ifade edilir³. Araştırmacılar modern literatürdeki tanımlar üzerinde tartışmayı sürdürmektedirler. Örneğin D. W. Bailey'nin ortaya koyduğu "model" tanımı⁴, O. Pilz'e göre modern bir anlayışı yansıtmaması nedeniyle Yunan dünyasındaki minyatürler için makul bir çerçeve oluşturmaz⁵. Çalışmalarda minyatür kapları tanımlayan ifadeler de çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu sorunları özetleyen S. Barfoed, söz konusu buluntu grubu için "geçici" bir terminoloji önermiştir: Model minyatürler, ufak boyutlular, sembolik minyatürler (bu grup masif örneklerden oluşur)⁶. L. Foxhall, minyatürleştirmenin çok sayıda kültürde ve farklı bağlamlarda görülmesi nedeniyle katı bir tanımlamaya girmekten ziyade ortak noktalara odaklanmaktan yanadır⁷.

Minyatür kaplar, Yunan dünyasında geniş bir coğrafyada ev, mezar ve kutsal alan kontekstinde görülmekte⁸ ve ilgili kontekste göre değerlendirilmektedir⁹. Bu çalışmada, minyatür kapların kült bağlamında hangi yaklaşımlarla ele alındığına dair bir incelemenin ardından, Anadolu'da bu kapların dinsel bağlamda ele geçtiği örnekler yer verilerek, çalışmalarla bu buluntu grubundan edinilen (ritüel, tanrı(ça)nın karakteri, kutsal alanın sınırları gibi) kült bağlantılı bilgilerin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. Minyatür kapların tanımlı kutsal alanlarda bulunduğu ya da bu kapların açığa çıkarıldığı biçimiyle bulunduğu yere kutsallık atfeden bir öge olarak dikkate alındığı örnekler seçilmiş, mezar konteksti gibi diğer bağlamlar ve tanımlayıcı olmaktan uzak, tekil örnekler kapsam dışı tutulmuştur. Bu üst bakış neticesinde, bu örneklerle şu ana kadar edinilen bilginin niteliği çözümlenmiş ve gelecekte gerçekleştirilebilecek farklı perspektiften çalışmalar için örnek yaklaşımlar (işlevsellik, nesne biyografisi gibi) sunulmuştur.

¹ Foxhall 2015, 1.

² Barfoed 2018, 111.

³ Pilz 2011, 17.

⁴ Bailey 2005, 29.

⁵ Pilz 2011, 16.

⁶ Barfoed 2018, 115-117. Konu üzerine ayrıca bk. Knappett 2012.

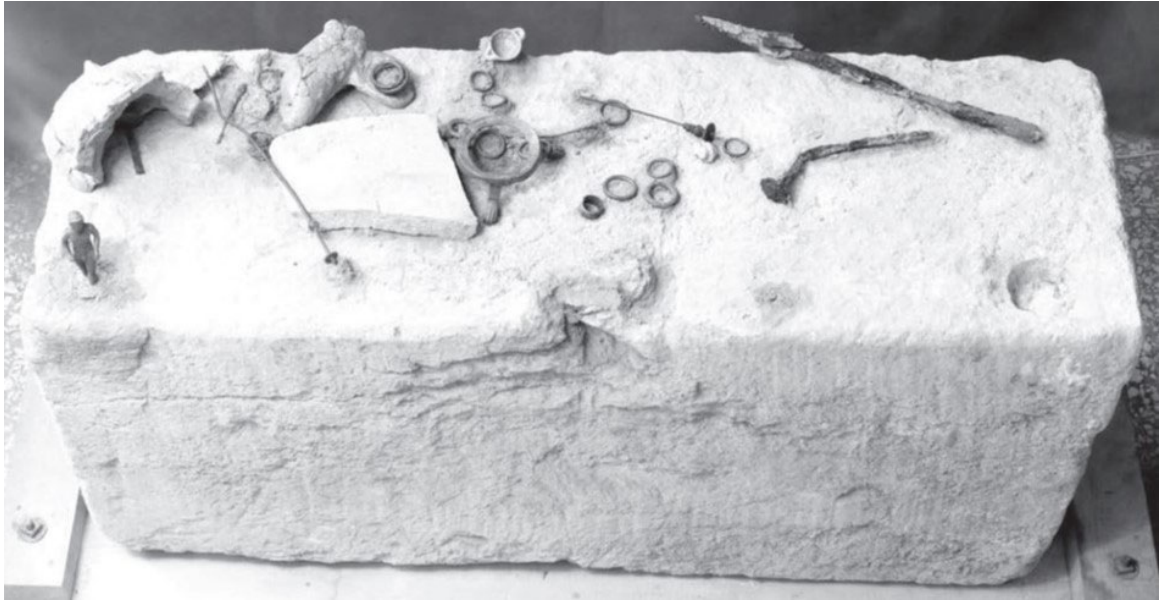
⁷ Foxhall 2015, 1.

⁸ Pilz 2011, 16; Barfoed 2018, 111.

⁹ Hammond 2009, 144.

Kült Kontekstinde Minyatür Kaplar

Minyatür kaplar kutsal alanlarda sıklıkla ve büyük miktarlarda kaydedilmektedir. Öyle ki figürin ve minyatür kaplar, dinsel mekanlar için tanımlayıcı unsurlar olarak kabul edilebilmektedir¹⁰. G. Salapata, kutsal alanlarda figürinlerin orijinal konumundan ziyade, çoğunlukla depozitlerde yığın halinde ele geçtiğini ve genellikle tabakalanma göstermediğini belirtir¹¹. Bu durum minyatür kaplar için de geçerlidir, bu kaplar nadiren *in situ* vaziyette açığa çıkarılmıştır (fig. 1). Dolayısıyla, pek çok durumda kapların kutsal alanda nasıl bir düzen içerisinde bulduklarına dair fazlaca fikir yürütmek mümkün değildir. L. Hammond, Tegea Athena Alea kutsal alanındaki erken dönem (Geç Tunç Çağı/Erken Demir Çağı) minyatür kapların figürinlerle¹² benzer kontekstlerde, sıralar ve çukurlarda ele geçtiğini belirtir.¹³ Bazı örnekler asma delikleri, dibinde bulunan delikler ya da içindeki kalıntıların analizi yoluyla ne şekilde kullanıldıklarına dair ipuçları sunabilmektedir¹⁴. Delikli ve kulplu örneklerin asıldıkları, formu bu kullanıma elvermeyenlerin ise büyük kaplar içinde tutulmuş olmaları ihtimal dahilindedir. Bunların *liknada* olduğu gibi küçük tepelerde taşınip sunuldukları önerilmiştir¹⁵.

Figür 1: Kalapodi'de açığa çıkarılan taş sıra üzerindeki *in situ* adakların görünümü

S. Barfoed, minyatür kapları işlev açısından aktif ve pasif örnekler şeklinde incelemiş, işlevsel potansiyeli olan örneklerin ise kullanılıp kullanılmadığını sorgulamıştır¹⁶. Burada kullanımla kastedilen, iç hacmi olan bir kabın ritüelin karakterine göre rol almasıdır. Kabın içine yiyecek maddeleri konabilir ya da kap libasyonda kullanılabilir. Pasif örnekler ise masif kaplardır. Bu kapların içlerine bir şeyler konma ihtimali bulunmadığı için bağlamda ancak sembolik bir eylemle yer buldukları varsayılır¹⁷.

Dikkat çeken bir diğer durum ise yukarıda da ifade edildiği üzere kapların büyük miktarlarda ele geçmesidir (fig. 2). G. Salapata bu uygulamayı adağın sembolik değerini

¹⁰ Hammond 2009, 145.

¹¹ Salapata 2011, 181.

¹² Hammond, Alroth'un "figürinler adak sıra/masalarının üzerine, nişlerin içerisine, raflara, sunağın üzeri veya etrafına, kül tabakasına, çukur ve havuzlara yerleştirilebilirlerdi" (Alroth 1988, 196) aktarımından hareket eder.

¹³ Hammond 2009, 144.

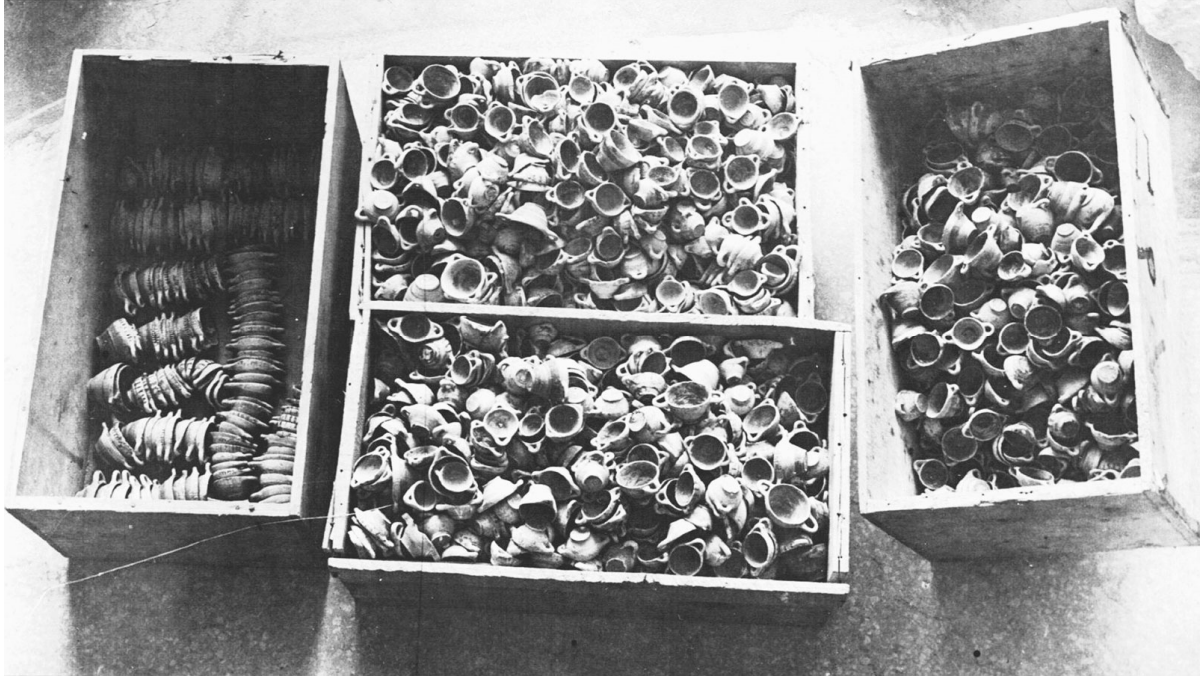
¹⁴ Ekroth 2003, 36; Hammond 2009, 144.

¹⁵ Ekroth 2003, 36.

¹⁶ Barfoed 2018, 117.

¹⁷ Barfoed 2018, 117.

artırmak ya da kutsal alanda hazır bulunmayan aile fertleri için de adak sunmakla açıklamaktadır¹⁸. G. Ekroth, kült kontekstindeki minyatür kapların arkasındaki zihin yapısının keşfi için bu grubun hayvan figürinleriyle birlikte araştırılmasını önermektedir¹⁹.

Figür 2: Kirrha'da bulunan minyatür *skyphoi*

Minyatürlerin dinsel bağlamda ne ifade ettiğine dair bir dönem oldukça kabul gören fikir, bu nesnelerin inananların alabileceği en makul ücretli adaklar olabilecekleridir²⁰. Bunlar, normal boyutlu muadillerinin ucuz temsilcileri olarak, daha çok düşük gelirli kişilere hitap eden adaklar biçiminde yorumlanmışlardır²¹. Ancak 2000li yılların başları itibariyle minyatürlerin bağlamdaki anlamına yönelik yeni yaklaşımlar ve bu nesnelerin her zaman düşük maliyetli malzemeden yapılmamış olmalarının da aralarında bulunduğu temellendirmelerle farklı bakış açıları geliştirilmeye başlanmıştır. Ekroth, Phlius yapımı, yerli malzemeden, özenli işçilik göstermeyen minyatür kapların Argos Heraionu ve Perakhora gibi kentin territoriumu dışındaki kutsal alanlarda ele geçişini, Phliusluların kendi seramik gelenekleriyle iftihar ederek bunları başka kutsal alanlara da adadıkları şeklinde yorumlamıştır²².

Minyatürleştirilen nesnenin kişinin kendisini algılama biçimine etki ederek, büyük ve güçlü hissettirdiği düşünülmektedir²³. Minyatürleştirmeyele kişiye hâkim olabileceği, çekip çevirebileceği bir evren yaratılmaktadır²⁴. "Roma görsel ve materyal kültüründe Mısır"ı

¹⁸ Salapata 2011, 4; Salapata 2015, 189; Barfoed 2018, 119. Insoll, kült kontekstindeki minyatür kaplara dair etnografik bir örneğe yer verir: Nijerya-Kamerun arasında kalan bölgede yaşayan Chamba topluluğu, ritüellerinde minyatür kaplar kullanmakta, kutsal alanlara bunlardan büyük miktarlarda bırakmaktadırlar. Kaplar kişileri temsil edebilir ve temsil ettikleri kişinin cinsiyeti ve statüsüne göre farklı biçimler alabilirler (Insoll 2015, 231).

¹⁹ Ekroth, bu görüşünü 16-18 Mart 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Interpreting The Pottery Record from Geometric and Archaic Sanctuaries in the Northern Peloponnese: Cult And Votive Practices, Provenance, and Production Methods" başlıklı sempozyumun tartışma kısmında dile getirmiştir, hayvan figürinlerinin çok miktarda minyatür kapla birlikte ele geçtiği kontekstlerden yola çıkmıştır.

²⁰ Barfoed 2018, 111.

²¹ Ekroth 2003, 35-36; Pilz 2011, 16-17, dn. 14.

²² Ekroth 2003, 36.

²³ Barrett 2017.

²⁴ Bailey 2005, 33.

konu alan C. E. Barrett, neredeyse tümüyle aynı ikonografiyi gösteren iki timsah heykelinin malzeme ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak izleyicide farklı hisler uyandırdığını ortaya koyar²⁵. Görece büyük boyutlu heykel belirli bir mesafeden izlenirken; küçük, zarif ve ince işçilik gösteren figürin izleyiciyi yakınına davet eder. Barrett, Roma yazını ve sanatında genellikle tehlikeli varlıklar olarak karşımıza çıkan timsahların izleyicilerin yukarıdan bakabildiği küçük boyutlu temsillerinin böylesi bir tehdit uyandırmadığını belirtir²⁶.

Figür 3: Antandros'ta gün yüzüne çıkarılan minyatür *hydriai*

Minyatürler “özel”, “sıra dışı” ve “diğer” kavramlarıyla bağlantılı olarak algılanırlar²⁷. Temsil ettikleri şeyin damıtılmış halleri olup, daha güçlü bir etki yaratır, cisimleriyle yakınlık ve dokunsallığa imkân tanıyarak temsil ettiklerine ulaşılmasına aracılık ederler²⁸. O. Pilz'in bu ifadeleri örnekleyen minyatür uçayaklara dair semantik çözümlemesi şu şekilde gelişir: Üçayaklar, eril, elit çağrışımları ve aristokratik bir toplumda liderliği simgelemeleri nedeniyle minyatürleştirilmişlerdir. Minyatür uçayaklar, normal boydaki muadillerinin göstergesi sıfatıyla iletişim aracı olarak önemli bir rol üstlenirler. Bunlar ne pişirme kabı ne de müsabakada ödül olarak işlev görebilir. Bununla birlikte büyük boyutlu muadilinin çağrışımsal anlamını ifade eder ve daha da vurgular. Böylesi bir nesneyi adayın kişinin nesnenin temsil ettiği toplumsal değerleri belirli ölçüde desteklediği varsayılır. Bu nedenle minyatür üçayağın adanması soyut düzeyde aristokratik toplumdaki eril rol modelini teşvik eder ve pekiştirir. Ancak bu durum, adağı sunan kişinin illa aristokrat bir erkek olduğu anlamına gelmez, hatta bunlardan bazıları belki de bu statüye erişmeyi hayal etmişlerdir. Diğer yandan minyatür bronz uçayak adaklarının tümü ya da çoğunu düşük toplumsal tabakalara atfetmek de makul değildir²⁹.

Minyatür kapların bazıları, “işlevsel” olabilme ihtimaliyle minyatür uçayaklardan bir derece ayrılabilir, ancak bu açıklamada minyatürleştirme ile sağlanan sembolik, yoğunlaştırılmış anlamın iletim örüntüsü minyatür kaplar için de geçerlidir.

Anadolu'da Kült Alanlarında Bulunan Minyatür Kaplar

Minyatürleştirme eğilimi Anadolu'da, tarihöncesi yerleşimlerde sıklıkla ele geçen minyatür baltalardan Hitit Dönemi kült kaplarına uzanan bir çeşitlilikte artzamanlı olarak takip edilebilmektedir. Erken dönemlerde tekil buluntu olarak pek çok merkezde ele geçtiği kaydedilen minyatür kapların *in situ* vaziyette ortaya çıkarıldığı ve irdelenebildiği merkezler de söz konusudur³⁰. Takip eden satırlarda ise Arkaik Dönem ile Roma Dönemi arasındaki

²⁵ Barrett 2017.

²⁶ Barrett 2017.

²⁷ Insoll 2015, 235.

²⁸ Bailey 2005, 35-42; Insoll 2015, 231.

²⁹ Pilz 2011, 22.

³⁰ Alalakh ve Kayalıpınar-Samuha projeleri sözü edilen ikinci gruptaki merkezlerin örneğini teşkil ederler. Bu merkezlerde belgelenen minyatür kaplar kült kontekstinde değerlendirilmişlerdir. Yener 2009, 289; Yener 2017,

zaman dilimine rastlayan alanlarda kültle ilişkilendirilebilen minyatür kapların buluntu durumuna dair bilgiler aktarılacaktır³¹.

Antandros'ta, yerleşimin sınırlarını belirlemek amacıyla Dereboyu olarak adlandırılan alanda, 2006 yılında açılan sondajlardan birinde (Dereboyu II), çoğu kırık, yüzü aşkın minyatür *hydria* açığa çıkarılmıştır (fig. 3). Bu kaplarla aynı seviyede, az sayıda farklı formlarda seramik parçaları, MÖ 3. yüzyıla tarihlenen ve tabakayı da tarihlendiren bir Adramytteion sikkesi ile iki adet figürin başı bulunmuştur³². MÖ 4.-2. yüzyıllar aralığına tarihlenen *hydriaların* çoğunun yerel üretim olduğu tespit edilmiştir³³. Alanda gerçekleştirilecek ileri çalışmalar öncesinde, mevcut bilgilerle *hydriaların* bulunduğu mevki -sınırlandırma işlevi gördüğü varsayılan basit duvarlar da göz önüne alınarak- bir açık hava kült alanı olarak yorumlanmıştır³⁴.

Klaros Kutsal Alanı'ndaki Lucullus Anıtı'nın batısında kalan alanda, 1996-1997 yıllarında gün yüzüne çıkarılan kontekst, çok sayıda minyatür *khous*, çömelen çocuk ve *kourotrophos* figürinleri, çeşitli hayvan kemikleri ile sikkeleri barındırır³⁵. Minyatür kapların *khous* olduğunun tespitinin ardından kontekst, Anthesteria Festivali çerçevesinde değerlendirilmiştir. Attika'dan bilinen bu festival kapsamında üç yaşını dolduran çocuklara şarabı tatmaları için armağan edilen *khouslar* (khoues) (fig. 4), Klaros'ta birlikte ele geçtikleri çömelen çocuk figürinleri ve *kourotrophoi* ile bu bağlamda ele alınmıştır³⁶.

Figür 4: Klaros'ta bulunan *khous*lardan örnekler

Kaunos'ta arkeolojik bulgularla tanımlanan ve bir açık hava kült merkezi olan Demeter Kutsal Alanı, gerek buluntu durumu ve çeşitliliği gerekse ayrıntılı bir biçimde çalışılmış olması açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır³⁷. Alanda gerçekleştirilen kazılar neticesinde kandiller, figürinler, minyatür *hydriai* ile *kyhtrai* ve hayvan kemiklerinden oluşan kontekst buluntular, alanın kimliklendirilmesinde rol oynamışlardır. Demeter ve minyatür *hydriai* (fig. 5) ilişkisi kutsal alanın tanımlanmasında destekleyici bir unsur olarak dikkat çekmektedir³⁸.

Yalburt Yaylası'ndaki Şangır Mağaza obruğunda, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek çanak çömlek, pişmiş toprak heykelcikler, taş heykel parçaları, yazıtlı bir stel, mimari parçalar, kemik parçaları, tütsü kapları, mimari terrakottalar ve çatı kiremitleri tespit edilmiş, bu buluntular tabakalanma gösteren bir birikimden ziyade adak çukuru

217-218; Müller-Karpe – Müller-Karpe 2020, 424-425.

³¹ Bu başlıkta yer alan bilgiler temel olarak araştırma ve kazı sonuçları raporları üzerinde gerçekleştirilen kapsamlı bir taramaya dayanmaktadır. Örnekler kült kontekstinin belirli ölçüde çalışıldığı merkezler arasından seçilmiştir.

³² Polat *et al.* 2008, 460; Kıraç 2019, 16-17.

³³ Kıraç 2019, 20.

³⁴ Kıraç 2019, 63.

³⁵ Pişkin-Ayvazoğlu 2015, 116-124.

³⁶ Doğan-Gürbüz 2012, 169-170.

³⁷ Kutsal alanın kimliklendirilmesine dair bk. Bulba 2019a; kutsal alandaki kült uygulamaları için bk. Bulba 2019b.

³⁸ Bulba 2019a, 220-221.

olarak yorumlanmıştır³⁹. Obruk tabanındaki toprakta ise hayvan kemikleri, minyatür kaplar, az kullanılmış ya da hiç kullanılmamış adak kaplarının yanı sıra çok sayıda pişmiş toprak heykelcik parçası görülmüştür⁴⁰. Buradaki kontekst, ihtiyatlı bir şekilde Hellenistik ve Roma dönemlerinde, içinde kutsal şölenlerin düzenlendiği ve adakların adandığı bir mağara kült merkezi olarak değerlendirilmiştir⁴¹.

Figür 5: Kaunos Demeter kutsal alanından minyatür *hydriai*

Figür 6: Miletos Zeytintepe'de minyatür kapların bulunduğu sondajın görünümü

Miletos'ta ise kentin iki ayrı noktasında minyatür kaplar gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu gruplardan ilkinin Humeitepe'de Demeter Kutsal Alanı *temenos*unda bulunan iki yüzü aşkın minyatür *hydria* oluşturur⁴². Burada ayrıca figürinler ve az miktarda *kernos* parçası ele geçmiştir. Bu buluntular kutsal alan için hâlihazırda ortaya konan kimliklendirmeyi destekler argümanlar olarak görülmüştür. M. Pfrommer, çeşitlilik gösteren *hydrialardan* bazılarının tipolojik olarak Priene ve Pergamon'da ele geçen *hydrialarla* benzerliklere sahip olduğunu ifade eder⁴³. 2007 yılında Zeytintepe'de bulunan Aphrodite Kutsal Alanı'ndaki dolgu tabakalarında yapılan sondaj çalışmaları esnasında bir sondajda, MÖ Erken 7. yüzyıla tarihlenen toplu buluntu ortaya çıkarılmıştır⁴⁴. Buluntuların ağırlığını Miletos üretimi minyatür kaplar oluşturur (fig. 6). Sondajda bunların yanı sıra Korinth *aryballosları* ve Daidalos üslubunda figürinler de kaydedilmiştir.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak, Karantina Adası kuzey yamaçta figürinler, minyatür adak kandilleri, ağırşaklar ile gün yüzüne çıkarılan minyatür kapların bulunduğu Klazomenai⁴⁵ ve Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda yürütülen çalışmalarda kaydedilen minyatür kaplarla Priene⁴⁶, bu buluntu grubunun kült kontekstinde değerlendirildiği merkezler arasında sayılabilir.

Değerlendirme

Çoğu konuda olduğu gibi minyatür kaplar da araştırma konusu ve çalışma sorularına göre biçimlenen farklı bakış açılarıyla değerlendirilebilmektedir. J.-M. Luce, kült ve mezar

³⁹ Harmanşah 2012, 341.

⁴⁰ Harmanşah 2012, 342.

⁴¹ Harmanşah 2012, 342.

⁴² Pfrommer 1983, 79.

⁴³ Pfrommer 1983, 79.

⁴⁴ von Greave 2010, 136; von Greave 2019, 177.

⁴⁵ Ersoy *et al.* 2016, 524-525; Özbay 2016, 152.

⁴⁶ Raeck - Rumscheid 2010, 40-41.

kontekstindeki nesnelerin “işlevini yitirmesi”ni tartışırken, devasa ve minyatür nesnelere üzerinden bir inceleme gerçekleştirmiştir. Bu nesnelerin biyografisini izlerken “işlev yitimi ve değer” konusunu ekonomiden ödünçlediği “kullanım değeri” ve “değişim değeri” kavramlarıyla açıklayabilmektedir⁴⁷. Diğer yandan “minyatürde anlam”ı sorgulayan çalışmada C. Knappett, Minos minyatür ve küçük ölçekli kaplarını; görülme sıklığı, (bu nesnelerin normal ölçekli muadilleriyle) benzerlik derecesi, (nesnelerin görüldüğü) mesafe, taklidin yönü -yani hangi ürünün diğerinden esinlendiği- üzerinden değerlendirir⁴⁸. Bu yaklaşımlara dair örnekleri artırmak mümkündür. Minyatürleştirme üzerine çalışan araştırmacıların çıkarımda bulunmaları ve ilgi alanlarında derinleşebilmeleri kuşkusuz bu nesnelerin ayrıntılı bir şekilde belgelenmesiyle mümkün olabilmektedir.

Yakın zamanda gerçekleştirilen bir sempozyumda⁴⁹ minyatür kapların işlevselliği, ritüeldeki rolü, coğrafi yayılımı, miktarının ritüele katılan kişi sayısına dair kestirimde bulunmaya olanak tanıyıp tanımayacağı, minyatürleştirmede form tercihinin altında yatabilecek nedenler, yerel üretim ve ithal ürün tercihleri, kutsal alanlarda minyatürler üzerinden bir örüntü yakalama imkânı gibi pek çok mesele minyatür kaplar üzerine hâlihazırda çalışan uzmanlar tarafından gündeme getirilmiştir. Tartışma bölümünde minyatür kaplar söz konusu olduğunda, Kuzey Peloponnesos’taki kutsal alanlar arası bağlantı ve paralellığe dair net veriler görülmediği ve mevcut durumda her kutsal alanın kendi içinde değerlendirilmesinin makul görüldüğü kanısı dile getirilmiştir. Aynı nesnenin kutsal alanlarda farklı bağlamlarda görülebilmesi; bir nesnenin kullanımda olduğu süre içinde yer aldığı bağlamın değişip yeni bir bağlam kazanabilmesi yukarıda ifade edilen kanıyı destekler argümanlardır. Bu kanının şu aşamada Anadolu’daki durumu da ifade ettiği söylenebilir.

Anadolu’dan derlenen örneklerden yola çıkılarak, minyatür kapların kült kontekstinde bildik nesnelere olarak -genellikle büyük miktarla- sıklıkla karşımıza çıkabileceği ifade edilebilir. G. Salapata’nın figürinler için önerdiği gibi bu kapların rollerinin de kullanıldığı bağlama göre tanımlanıyor olmaları muhtemeldir⁵⁰. *Hydria*, *khous* gibi başka bağlamlarda tanımlanmış formlar, buluntu durumu dikkate alınarak kontekstteki diğer buluntularla birlikte -ihtiyatla- ele alındıklarında, anahtar bilgiler sağlama potansiyeli taşımaktadırlar. Gerek yoğun olarak süren kuramsal tartışma, yorum ve çözümlemelerin gerekse ele alınan coğrafyadaki kutsal alanlarda kaydedilen kontekst buluntular üzerine gerçekleştirilecek spesifik çalışmaların katkılarıyla minyatürlerin dinsel yaşamdaki doğası üzerine kavrayışımızın artması umulmaktadır.

Figürlerin Listesi

Figür 1: Kalapodi’de açığa çıkarılan taş sıra üzerindeki *in situ* adakların görünümü (Barfoed 2018, 118)

Figür 2: Kirrha’da bulunan minyatür *skyphoi* (<https://journals.openedition.org/pallas/2096#illustrations>)

Figür 3: Antandros’ta gün yüzüne çıkarılan minyatür *hydriai* (Kıraç 2019, 94, fig. 3)

Figür 4: Klaros’ta bulunan *khous*lardan örnekler (Pişkin-Ayvazoğlu 2015, lev. 12, fig. 15)

Figür 5: Kaunos Demeter kutsal alanından minyatür *hydriai* (Bulba 2019b, 64, fig. 12)

Figür 6: Miletos Zeytintepe’de minyatür kapların bulunduğu sondajın görünümü (von Greave 2019, 177, fig. 74)

⁴⁷ Luce 2011, 63.

⁴⁸ Knappett 2012, 93-104.

⁴⁹ Söz konusu sempozyum, 16-18 Mart 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Interpreting The Pottery Record from Geometric and Archaic Sanctuaries in the Northern Peloponnese: Cult and Votive Practices, Provenance, and Production Methods”tur.

⁵⁰ Salapata 2015, 182.

Bibliyografya

- Alroth 1988 B. Alroth, "The Positioning of Greek votive figurines", Eds. R. Hgg - N. Marinatos - G. Nordquist, *Early Greek cult practice*, Proceedings of the fifth international symposium at the Swedish Institute at Athens, 26-29 June, 1986 (ActaAth-4°, 28), Stockholm, 1988, 195-203.
- Bailey 2005 D. W. Bailey, *Prehistoric Figurines: Representation and Corporeality in the Neolithic*, London/New York, 2005.
- Barfoed 2018 S. Barfoed, "The use of miniature pottery in Archaic-Hellenistic Greek sanctuaries: Considerations on terminology and ritual practice", *Opuscula* 11 (2018), 111-126.
- Barrett 2017 C. E. Barrett, "Egypt in Roman Visual and Material Culture", Ed. G. Williams, *Oxford Handbooks Online in Classical Studies*, Oxford/New York, 2017.
Kaynak:<http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935390.001.0001/oxfordhb-9780199935390-e-18>
- Bulba 2019a M. Bulba, "Kaunos Demeter Kutsal Alanı: Mimarisi ve İdentifikasyonu", *TBA-AR* 24 (2019), 209-236.
- Bulba 2019b M. Bulba, "Kaunos Demeter Kutsal Alanı: Kült Uygulamaları", *Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi*, Vol. IX:1 (2019), 57-78.
- Doğan-Gürbüzer 2012 E. Doğan-Gürbüzer, *Klaros Kazılarında Bulunmuř Olan Pişmiş Toprak Figürinler ve Kltler Açısından Deđerlendirilmeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege niversitesi, İzmir, 2012.
- Ekroth 2003 G. Ekroth, "Small pots, poor people?: The use and function of miniature pottery as votive offerings in Archaic sanctuaries in the Argolid and the Corinthia", *Griechische Keramik im kulturellen Kontext: Akten des Internationalen Vasen-Symposiums in Kiel vom 24. bis 28.9.2001 veranstaltet durch das Archlogische Institut der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel*, 2003, 35-37.
- Ersoy et al. 2016 Y. Ersoy - İ. Hasdağlı - K. Uzun - C. etin, "Urla-Klazomenai Kazıları", 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, Ankara, 2016, 517-540.
- Foxhall 2015 L. Foxhall, "Introduction: miniaturization", *World Archaeology*, 47:1 (2015), 1-5.
- Hammond 2009 L. Hammond, "Figurines, the miniature vase, and cultic space", Eds. A. Schallin - P. Pakkanen, *Encounters with Mycenaean figures and figurines*, Papers presented at a seminar at the Swedish Institute at Athens, 27-29 April 2001, Stockholm, 2009.
- Harmanşah 2012 . Harmanşah, "Yalburt Yaylası (Ilgın, Konya) Arkeolojik Yzey Araştırma Projesi, 2010 Sezonu Sonuçları", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, Ankara, 2012, 335-360.
- Insoll 2015 T. Insoll, *Material Explorations in African Archaeology*, Oxford, 2015.
- Kıra 2019 E. Kıra, *Antandros rneđinde Sunu Olarak Hydriskoi*. Yayınlanmamış Yksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi,

- Manisa, 2019.
- Knappett 2012 C. Knappett, "Meaning in Miniature: Semiotic Networks in Material Culture", Eds. M. Jessen – N. Johanssen – H. J. Jensen, *Excavating the Mind: Cross-sections Through Culture, Cognition and Materiality*, Aarhus, 2012, 87-109.
- Luce 2011 J.-M. Luce, "From Miniature Objects to Giant Ones: The Process of Defunctionalisation in Sanctuaries and Graves in Iron Age Greece", *Pallas* 86 (2011), 53-73.
- Müller-Karpe – Müller-Karpe 2020 V. Müller-Karpe – A. Müller-Karpe, "Kayalıpınar-Samuha 2017 ve 2018 Kazıları", 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı, IV. Cilt*, Ankara, 2020, 415-428.
- Özbay 2016 A. Özbay, *Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Pişmiş Toprak Figürinler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2016.
- Pfommer 1983 M. Pfrommer, *Zur Typologie der Miniaturhydrien vom Humeitepe*, *IstMitt* 33 (1983), 79-89.
- Pilz 2011 O. Pilz, "The uses of small things and the semiotics of Greek miniature objects", *Pallas* 86 (2011), 15-30.
- Pişkin-Ayvazoğlu 2015 C. Pişkin-Ayvazoğlu, *Klaros'ta Dionysos Kültü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2015.
- Polat et al. 2008 G. Polat – Y. Polat – K. Yağız – T. Küçük – O. Zunal, "Antandros 2006 Yılı Kazıları", 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, Ankara, 2008, 455-476.
- Raeck – Rumscheid 2010 W. Raeck – F. Rumscheid, "2008 Yılı Priene Çalışmaları", 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, Ankara, 2010, 39-57.
- Salapata 2011 G. Salapata, "The More the Better? Votive Offerings in Sets", Ed. A. Mackay, *Australasian Society for Classical Studies 32 Selected Proceedings*, 2011, 1-10.
- Salapata 2015 G. Salapata, "Terracotta Votive Offerings in Sets or Groups", Eds. S. Huysecom-Haxhi – A. Muller. *Figurines grecques en contexte: Présence muette dans le sanctuaire, la tombe et la maison*, Villeneuve d'Ascq, 2015, 179-197.
- von Greave 2010 V. von Greave, "2007-2008 Milet Çalışmaları", 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı, IV. Cilt*, Ankara, 2010, 135-157.
- von Greave 2019 V. von Greave, "Die Arbeiten in Milet in den Jahren 2006-2011", *AA* 2019:1, 1-289.
- Yener 2009 K. A. Yener, "Alalakh (Aççana Höyük) 2007 Yılı Çalışmaları", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı, III. Cilt*, Ankara, 2009, 285-296.
- Yener 2017 K. A. Yener, "Cult and Ritual at Late Bronze Age II Alalakh: Hybridity and Power under Hittite Administration", Ed. A. Mouton, *Hittitology Today: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in Honor of Emmanuel Laroche's 100th Birthday/L'Hittitologie Aujourd'hui: Études sur l'Anatolie hittite et néo-hittite à l'occasion du centenaire de la naissance d'Emmanuel Laroche*, İstanbul, 2017, 215-224.